HOFFMANN ISTVÁNNÉ

A lakossági energiafogyasztás költségszerkezete és a további áremelések várható hatása

Az energiafogyasztás súlya a háztartások összes kiadásán belül

Az elmúlt néhány év alatt a lakossági fogyasztás szerkezete és a kiadások arányai is jelentősen megváltoztak. A változásokban azonban nemcsak az infláció, az árak felszabadulása, a piacok megjelenése játszott szerepet, hanem a fogyasztói magatartásban szükségszerűen bekövetkező módosulások is.

Ez utóbbi hosszabb távon természetesen szoros kapcsolatot mutat a gazdaság és társadalom fejlettségével, aminek eredményeként a kiadási szerkezetben a legfőbb arányok egymáshoz viszonyítva új struktúrába rendeződnek.

Az új strukturák kialakulásában számtalan, a fogyasztói magatartást formáló tényezők akkumulált hatása játszik szerepet. Az innováció, a szükségletek kialakulását és kielégítésük formáit, eszközeit jelentő termék és szolgáltatás korábban nem ismert kínálata, tömegessége elkerülhetetlenül hat a fogyasztók gondolkodására és a fejlődést lehetővé teszi.

Ezenközben a keresleti és a kínálati oldalon is jellemzőnek minősíthető változások követhetők nyomon, amelyek a társadalmi-gazdasági fejlődéssel, a diffúziósebesség eltérései ellenére általánossá válnak. Ilyenek például:

- csökken az élelmiszerek és élvezeti cikkek részesedése az összkiadásban,
- a második legnagyobb kiadást a lakásfenntartás, ezen belül is a fűtés és az egyéb célokra felhasznált energia teszi ki,
- csökken a ruházkodási kiadások aránya,
- növekszik a háztartások felszereltségét szolgáló és a kényelmes közlekedést lehetővé tevő gépkocsibeszerzési és fenntartási kiadások részesedése,
- a kulturális, oktatási és egészségügyi kiadásokra fordított jövedelem tömege nő, miközben arányai csökkennek. (lásd az *1. táblát)*

1. tábla: A kiadási szerkezet alakulása 1987–1995 között az EU országaiban és Magyarországon

Kiadási csoport	Európai Unió			Magyarország	
	1987	1990	1995	1987	1995
Élelmiszer és élvezeti cikk	30,9	26,9	23,6	38,5	40,3
Ruházat	10,9	10,0	8,3	8,4	6,0
Lakásfenntartás	18,8	20,0	24,5	10,3	16,3
Egyéb felszerelés	6,5	6,4	6,2	7,5	5,1
Közlekedés, hírközlés	11,8	13,1	13,3	11,0	11,8
Szórakozás, kultúra	6,0	6,3	6,5	7,8	6,2
Egészségügy	2,1	2,4	2,8	3,0	4,4
Egyéb	13,0	14,9	14,8	13,5	9,9

A kiadási szerkezet alakulása minden időben és társadalmi-gazdasági feltételek mellett tükrözi az egyes rétegek, szegmentumok fogyasztási lehetőségeit, de preferenciáit is. Azt is el kell azonban fogad-

nunk, hogy vannak csoportok, amelyeknek igen korlátozott a döntési szabadsága a nem helyettesíthető fogyasztási javak körében. Ilyennek mondhatjuk az energiafélék bizonyos funkciókra történő felhasználását is, mint például a világítást, hűtést, fagyasztást és gyakran a fűtést szolgáló anyagokat is.

A KSH 1995. évre vonatozó háztartásstatisztikai adataiból kiemeltük az energiafélék arányait az összes kiadáshoz és a lakásfenntartási kiadásokhoz viszonyítva is. A teljes lakosságra vonatkozó megoszlásokat jövedelmi decilisek szerint a 2. *táblában* mutatjuk be.

2. tábla: A háztartások egy főre jutó energiakiadásainak megoszlása jövevedelmi decilisek szerint %-ban.

Energiatípus	Jövedelmi decilisek										Átlag
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Szén	1,6	1,4	1,5	1,2	1,2	1,0	1,2	0,9	0,7	0,4	1,0
Brikett, koksz	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,03	0,1
Tűzifa	1,7	1,4	1,3	1,3	1,1	1,1	1,0	0,8	0,7	0,4	1,0
Tüzelőolaj	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2
Táv és központi fűtés	1,6	1,9	1,6	1,5	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9
Villany	3,7	3,5	3,6	3,5	3,6	3,4	3,4	3,2	3,0	2,4	3,4
Vezetékes gáz	1,9	2,1	2,3	2,6	2,5	2,9	2,8	2,8	2,4	1,9	2,4
Pb-gáz	1,1	1,0	0,9	0,9	0,7	0,7	0,7	0,5	0,4	0,3	0,6
Együtt	11,9	11,6	11,4	11,4	11,2	11,2	11,1	10,3	9,2	7,3	10,2
Lakásfenntartás az összes kiadásból	18,1	17,6	17,1	17,4	17,2	17,6	17,2	16,6	15,2	13,2	16,3
Energiakiadás a lakáskiadából	65,7	66,2	67,1	65,4	65,3	64,0	65,0	62,3	61,0	55,1	62,9
Átlagos taglétszám (Fő)	3,7	3,4	3,3	2,8	2,7	2,4	2,4	2,3	2,3	2,1	2,7

Forrás: Családi költségvetés, 1995. Adattár, KSH. 1996. 26–27, 18–19. old. és saját számítás

A közölt arányokból arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a lakosság az energiakiadásokat mindenek előtt a lakásfenntartás összes költségéhez viszonyítva kezeli és ennek tudható be a relatív súly nagysága is. Az átlagos egy főre jutó éves energiakiadásoknál, mint minden másnál, a statisztika egy főre vetítve közöl adatokat. A háztartások azonban nem így számolnak, hanem az összes tényleges kiadás nagyságával.

Magyarországon az átlagos háztartási taglétszám 2,7 fő, ami azt jelenti, a kiadások összegét tekintve, hogy ha úgy akarunk kalkulálni, mint a családok, akkor a statisztikai adatokat ezzel a szorzóval kell növelni. Így már érthetővé válik a háztartásoknak az a szubjektív véleménye, hogy az energiakiadások a mintegy 60%-os árnövekedésnél nagyobb mértékben emelték a terheket.

Persze nem tekinthető elhanyagolható kiadásnak, amire az összes jövedelem legalább 10%-át kell fordítani, fejenként és évente: 19 934 forintot.

Jelzik ezt az 1996 júliusában végzett saját kutatásaink is, amikor megállapítottuk, hogy az energiaköltségek az összes kiadási csoporton belül kiemelkedő helyet foglalnak le, mert:

1. élelmiszer-,
2. villany-,
3. gáz-,
4. fűtés-,
5. víz- és csatornadíj
6. lakbér vagy közösköltség

rangsorba rendeződtek.

A lakosság ezen túlmenően nem az arányokat, hanem a tényleges forintkiadásokat mérlegeli és veti össze. A villamosenergia-kiadások háztartásonként 1994-1996 között saját adatfelvételeink szerint a 3. *táblában* közölteknek feleltek meg.

A KSH adataival összevetve a kutatási eredményeket, meglepően jó egyezést kapunk. Vagyis:

Átlagos éves villanyszámla/fő: 6.249 Ft, ez szorozva 2,7 fővel = 16.872 forint/12 hónap = 1.406 forint háztartásonként havonta. 1995 júniusi kutatásunkban

az átlagos villanyszámla 1.352 forint volt. A különbség 54 forint, ami két adatfelvétel esetében olyan jó egyezés, ami csak elismerést érdemel. Éppen ezért nem kérdőjelezhetjük meg a célkutatás egyéb adatait sem.

Az energiaköltségekben jelentős különbségek állapíthatók meg az aktív, a nyugdíjas háztartások és az egyes tájegységek között is. A kiadásokban megállapítható eltérések mögött a jövedelemkülönbségek is jól érzékelhetők. Ebből természetesen származik az is, hogy a kisebb jövedelműek azért is költenek arányaikban többet a vizsgált szolgáltatásokra, mert jövedelmüknek relatíve nagyobb részét emésztik fel ezek a kiadások, mint a többet keresőknél. Az aktív háztartások adatait a *4. táblában* mutatjuk be.

Forrás: KSH. im. 46–47, 54–55 old.

3. tábla: A villanyszámlák összege forintban és a várható összeg becsült értéke háztartásonként, havonta

Év és hónap	Számlaösszeg (Ft)	Válaszadási idő
1994. 04.	1023	1995. 05.
1995. 04.	1894	1995. 05.
1995. 06.	1352	1996. 07.
1996. 06.	1999	1996. 07.
1997. 06.	2814	1996. 07. (Becslés)

4. tábla: Az aktív háztartások energiakiadásai jövedelmi decilisek szerint, százalékban

Energia	Jövedelmi decilisek										Átlag
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Szén	1,3	1,2	1,3	0,9	1,0	0,8	1,0	0,8	0,6	0,4	0,8
Brikett, koksz	0,2	0,8	0,1	—	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	—	0,1
Tűzifa	1,4	1,1	1,0	1,0	0,8	0,8	0,6	0,6	0,7	0,3	0,7
Tüzelőolaj	0,1	0,2	0,1	0,3	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Táv- és központifűtés	1,6	1,9	1,6	1,6	1,9	1,8	1,7	2,0	1,7	1,7	1,7
Villany	3,7	3,5	3,5	3,4	3,3	3,1	3,1	2,8	2,7	2,3	3,0
Vezetékes gáz	2,0	2,2	2,3	2,4	2,2	2,3	2,3	2,2	2,1	1,8	2,1
Pb-gáz	1,0	0,8	0,8	0,7	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,6
Energiakiadás az összes kiadásból	10,1	11,7	10,7	103	9,9	9,5	9,4	9,0	8,3	6,9	9,2
Lakásfenntartás az összes kiadásból	17,0	16,8	16,2	16,2	15,6	15,1	14,6	14,6	13,9	12,5	14,8
Energiakiadás a lakásfenntartásból	63,8	64,4	65,9	63,8	63,8	62,5	64,8	61,4	60,1	55,2	62,1
Átlagos taglétszám (Fő)	3,9	3,9	3,9	3,6	3,6	3,4	3,4	3,1	2,8	2,4	3,3

A megoszlások némi eltérést mutatnak az országos átlagtól plusz és mínusz irányban egyaránt.

A kiadások nagyságrendjét természetesen a pénzben kifejezett értékek érzékeltetik olyan formában, ahogyan ezt a lakosság megéli.

A két szélsőértéket, a decilis 1. és 10. tagját vizsgálva, a statisztikai nettó jövedelem- adatok a családnagyság figyelembevételével az alábbiaknak felelnek meg:

az 1. decilisben (3,7 fős családdal számolva) 287.601 forint évente,

a 10. decilisben (2,1 fős családdal számolva) 817.215 forint évente.

Egyértelmű, hogy a 10. jövedelmi csoport nettó családi jövedelme az 1. csoporthoz viszonyítva háromszoros, míg az energiakiadásuk alig kétszeres, 13.372 a 25.132 forint/fő/év statisztikai adat szerint.

M&M MIX

Az 1996 júliusi adatfelvétel során a családi nettó havi jövedelem szerinti villamosenergia-kiadások arányai hasonló képet mutatnak. A havi 25.600 forint nettó családi jövedelmű háztartások 1996 júniusban 1.389 forintos, az 54.200 forint és e feletti jövedelműek pedig 2.536 forintos villanyszámlát fizettek ki. A nagyságrend és az arányok is szinte pontosan azonosak.

A KSH adatok szerint az 1. és 10. decilisbe tartozók által kifizetett villanyszámlák összegeinek aránya: 1,900, a saját kutatásból származó adatok esetében pedig: 1,826, tehát itt is azonosak az arányok.

A kiadásokon belüli energiaköltségek arányait a lakosság a valóságban nem tudja megbecsülni, sokkal jobban közelít a valósághoz a forintban adott összeg. Az 1994, 1995 és 1996 években végzett célvizsgálataink is ezt támasztják alá. Megállapítható, hogy a számlák nagyságát egész jól becsülik, míg az arányokat a valóságosnál sokkal nagyobbnak érzik.

Jellemző, hogy amíg minden demográfiai változó mentén közelítenek az energia- költségek a statisztikushoz, addig az arányok nagyon távol esnek ettől. Ennek egyik magyarázata, hogy a háztartási energiaszámlákat általában nem szolgáltatásonként, hanem egy számlával egyenlíti ki a lakosság. A végösszeg rögződik és nem a részlet.

Arra is érdemes figyelmet szentelni, hogy az energiakiadások az összes kiadásból 10-15 % közötti részt foglalnak el, de a lakással kapcsolatos költségek minimum 60%-át adják. Az energiaárak eddigi közel 60-65 %-os emelkedése nemcsak a tényleges drágulás formájában érinti a lakosságot, de lélektanilag is felkészületlen rá és ezért nehezen fogadja be az újabb emelkedéseket.

A társadalom általában hátrányos helyzetű csoportjának minősített nyugdíjasok között is fellelhetők a különbségek. *(5. tábla)*

A nyugdíjas háztartások legkisebb és legnagyobb jövedelmű csoportjai között sok változó szerint szignifikánsabb különbségek vannak, mint az aktív keresővel rendelkező családokban. Például a nyugdíjas háztartásokban

az 1. jövedelmi decilisbe tartozók családtagjainak száma : 3,3 fő

a 10. jövedelmi decilisbe tartozók családtagjainak száma: 1,7 fő,

ugyanebben a sorrendben a nettó jövedelmük:

1. 79.464 forint/év/fő

10. 354.594 forint/év/fő,

vagyis az összes nettó jövedelem

az 1. decilisben: 262.231 Ft/év

a 10. decilisben: 602.809 Ft/év.

Látható tehát, hogy a kisnyugdíjascsoport, akik havi nettó jövedelme 21.853 forint átlagosan, valóban nehezen fizeti ki a havi 3.850 forint körüli energiaköltséget, ami a lakásfenntartás 72,7 %-át adja. Ebből az a következtetés is levonható, hogy ha a kisnyugdíjas kifizeti a kb. 1000 forintos villanyszámlát, az 580 forintos gázszámlát, a fűtési szezonra felkészül és közel 9 000 forintért beszerzi a tüzelőanyagokat, akkor nagyon meg kell néznie minden megmaradt forintnak a helyét.

A nyugdíjasok között a másik véglet a 10. jövedelmi decilisbe tartozók, akik azonos életvitelt képesek finanszírozni, mint az azonos jövedelmi kategóriába tartozó aktívak. Ez utóbbiakkal szemben viszont rendelkeznek azzal az előnnyel is, hogy életformájuk kialakult és otthonaik teljesen felszereltek.

5. tábla: A nyugdíjas háztartások energiakiadásai jövedelmi decilisek szerint, százalékban

Energia	Jövedelmi decilisek										Átlag
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Szén	2,0	2,1	1,9	1,9	1,7	1,5	1,4	1,0	0,9	0,5	1,3
Brikett, koksz	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	—	0,1	0,2
Tűzifa	2,6	2,9	1,9	2,2	1,6	1,7	1,5	1,3	0,9	0,6	1,4
Tüzelőolaj	0,2	0,1	0,5	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,1	0,3
Táv- és központifűtés	1,9	1,6	1,8	1,2	1,8	1,8	1,8	1,6	2,1	2,1	1,8
Villany	3,9	4,2	3,8	4,1	4,0	4,0	3,8	3,9	3,5	3,2	3,8
Vezetékes gáz	2,2	2,5	2,7	3,1	3,1	3,8	3,6	3,6	2,8	2,5	3,1
Pb-gáz	1,5	1,6	1,3	1,4	1,1	1,0	0,9	0,7	0,6	0,4	0,9
Együtt	14,4	15,3	14,2	14,2	13,8	14,2	13,4	12,6	11,3	9,4	12,7
Lakásfenntartás az összes kiadásból	19,8	20,9	19,9	20,5	20,3	21,3	20,6	19,7	18,0	16,0	19,5
Energiakiadás a lakásfenntartásból	72,7	72,9	71,4	69,5	68,1	66,2	65,1	64,0	62,3	58,7	65,4
Átlagos taglétszám (Fő)	3,3	2,7	2,4	2,0	1,9	1,7	1,8	1,7	1,8	1,7	1,9

Forrás: KSH. im. 131–132, 138–139.old.

A villamosenergia-kiadás arányai az összes kiadásból és az összes energia-ráfordítás részesedése decilisenként igen csekély szórást mutat. Ez arra figyelmeztet, hogy amikor a lakossági összkiadásokon belül az energiaterheket becsüljük, mérjük, elemezzük, nem hanyagolhatjuk el az arányok mellett az abszolút értékeket sem.

Nem kerülhető meg a családok eltérő létszáma sem, ezért a statisztikák egy fő/év dimenziója mellé a családnagyságot is oda kell tenni, s ennek megfelelően érdemes a terheket összevetni.

Az energiaszektor számára fontos információt és különbségeket hordozhatnak a régiók, amelyek az adott tájegység fejlettségét is tükrözhetik. Az adatokat a *6. tábla* tartalmazza.

6. tábla: A háztartások energiakiadásai tájegységenként, százalékban

Energia	Tájegységek								Átlag
	Budapest	Pest megye	Észak-Mo.	Észak-Alföl	Dél-Alföld	Nyugat-Du.	Észak-. Du.	Dél-Du.	
Szén	0,1	1,1	1,4	1,1	1,1	1,5	1,4	1,2	1,0
Brikett, koksz	0	0,2	0	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
Tűzifa	0,1	1,3	1,4	1,1	0,9	1,2	1,1	1,5	1,0
Fűtőolaj	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2
Táv- és központi fűtés	3,5	0,6	1,4	1,0	1,0	1,2	2,0	2,0	1,8
Villany	3,4	3,5	3,0	3,1	3,0	3,0	3,0	3,6	3,2
Vezetékes gáz	2,6	3,6	2,0	2,7	3,3	1,6	1,8	1,4	2,4
Pb-gáz	0,1	0,7	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8	1,0	0,6
Együtt	9,7	11,1	10,3	9,9	10,4	9,4	10,5	11,3	10,2
Lakásfenntartás az összes kiadásból	17,9	16,9	15,2	14,9	16,3	14,8	15,8	17,4	16,3
Energiakiadás a lakásfenntartásból	54,5	65,8	67,5	66,8	63,6	63,8	66,1	65,2	62,9
Átlagos taglétszám (Fő)	2,4	2,8	2,7	2,8	2,6	2,8	2,8	2,7	2,7

Forrás. KSH. im. 242-243, 250-251. old.

Tájegységenként a kiadások arányaitól eltekintve, a tényleges forint ráfordításokat véve számításba egyértelmű, hogy energiaszolgáltatásokra legtöbbet a fővárosiak fordítanak. Fejenként és évenként 21.757 forintot. Lakásfenntartásra is a legtöbbet fordítják, és mégis minden vizsgált bázishoz viszonyítva az arányok ennél a csoportnál a legalacsonyabbak. Ezt csak az magyarázza, hogy a fővárosban a legmagasabbak az egy főre jutó éves nettó jövedelmek, 220.649 forint, ami az országos átlagnál 14 százalékkal magasabb.

Tájékoztatásul ismertetjük a jövedelmi deciliseket, amelyek az adatfelvétel népességének az egy főre jutó nettó jövedelme alapján sorbarendezett tizedei, forintban kifejezve :

1.decilis: - 98 631
2.decilis: 98 632 - 121 888
3.decilis: 121 889 -140 557
4:decilis: 140 558 -159 121
5.decilis: 159 122 -174 936
6.decilis. 174 937 -193 422
7.decilis: 193 423 -213 357
8.decilis: 213 358 -240 547
9.decilis: 240 548 -288 178
10.decilis: 288 179 -

A statisztikai adatok - minden választott ismérv szerint - a lakossági kiadásokon belül az energiafélék felhasználására fordított kiadások ma már jól mérhető, s távolról sem elhanyagolható arányait bizonyítják. Az eddigi áremelkedések és az előrejelzettek hatásaira, valamint a lakossági magatartás várható formáira a célkutatások eredményeiből, analógiákból keresünk választ. Ezt tekintjük át a következő részben.

A további energia-áremelések becsülhető hatásai

Az elmúlt években minden energiahordozó ára többször is emelkedett. Az emelkedéseknek természetes okai is voltak, amelyek közül a lakosság többet is hajlandó elfogadni.Az elfogadás mértéke azonban az idő előrehaladtával, az újra és újra bekövetkező áremelé-

sekkel párhuzamosan csökken, illetőleg bizonyos mértékű közöny is megjelenik az érintettek magatartásában. Ez utóbbi talán még a morgásnál is károsabb, mert arra utal, hogy a lakosság tőle függetlennek érzi az áremelőket, nem érti inditékaikat, így nem is támogatja őket abban, hogy az átmeneti nehézségek valóban átmenetiek legyenek.

Nem használ a közhangulatnak az sem, hogy a döntéshozó szervezetek, szintek, koncepció-kidolgozók egymásnak ellentmondanak a szükséges vagy elégséges áremelésekről.

A magyar lakosság azonban meglehetősen józan itélőképességgel megáldott, amint az áremelések okairól mondott ítélete is tükröz.

Az áremelések okai a lakossági vélemények alapján rangsorolhatók. Ez azért fontos információ az áremelések előkészítésénél, mert az érvekhez adhat alapot, vagyis az újabb áremeléseknél ezekre lehet hivatkozni.

Fontos információ a lakossági magatartás előrejelzéséhez az is, hogy a mai árakat milyen mértékben ítéli tisztességes nyereségtartalmúnak a lakosság.

A kutatási adatok azt mutatják, hogy a lakosság egyes csoportjai, rétegei véleménye nagyon közelít az ár-fedezet kérdésekben egymáshoz. A véleményeket attitűdmutatóval fejezzük ki, aminek maximális értéke 5,0 lehet, ami azt jelentené, hogy a lakosság az energiaárat nagy nyereséget tartalmazónak minősíti. A tényleges adatok:

Budapest:	3,59
Vidéki városok:	3,81
Községek:	3,92
Átlag:	3,80

A mutató azt jelenti, hogy a lakosság a mai árakat kis nyereséget tartalmazónak minősíti, tehát némi tartalék még feltételezhető az árakban, mindenek előtt az infláció miatt.

Ezek a mutatók kulcsszerepet játszhatnak az újabb áremelések elfogadtatásában, mert a ma még fegyelmezetten fizető polgár fejében is megfordulhat a számlakiegyenlítés elhalasztása, vagyis romolhat a fizetési fegyelem.

1996 júliusi célvizsgálatunkban az áremelési várakozások jelentősek voltak. A villanynál 40 százalékos áremelésre számított a lakosság, aminél a tényleges emelés kisebb mértékű volt. Kiegészült azonban az energiakiadás a gáz, a fűtőolaj és főként a táv- és központifűtés költségeinek emelkedésével.

Együttesen az energiakiadások növekedése – a lakástípusoktól függően – meg is haladta a 40%- ot, és a kiadások újabb átrendezését kényszerítette ki.

Általában is elfogadható az a tétel, miszerint a nem helyettesíthető, természetes monopolhelyzetben lévő szolgáltatótól vásárolt szolgáltatásoknál a fogyasztó kényszerhelyzetben van. Még annyi döntési szabadsága sincs, mint a hiánygazdaságban volt a korrupt kereskedők esetében, mert elmehetett másikhoz, vehetett más típusú árut vagy elhalaszthatta a beszerzést, várva a jobb ellátásra.

A KSH 1995. évi adatai szerint 1980-hoz viszonyítva a háztartásienergia-árindex 1.348% volt, s még ezen az áron sem érte el például az elektromos energia kWh ára az európai átlagot. Néhány összehasonlítható és vezető európai országban a villamos áram fogyasztói ára forintra átszámítva 1995-ben az alábbiak szerint alakult:

Németország 18 Ft.
Franciaország 17 Ft.
Belgium: 19 Ft.
Dánia: 17 Ft.
Spanyolország: 23 Ft.
Portugália: 27 Ft.
Olaszország: 34 Ft.
Magyarország 13 Ft.

Ezekből az áramárakból akár arra a következtetésre is juthatnánk, hogy azokban az országokban, amelyekben a fejlődés üteme csak az elmúlt mintegy két évtizedben gyorsult fel – Portugália, Spanyolország, Olaszország – még drágán kapják a fogyasztók az energiát, szemben a gazdagabbakkal, ahol nemcsak az átlagos életszínvonal, életminőség magasabb, de az energia is olcsóbb.

Ez az adatsor azt sugallja, hogy előbb el kell érni Magyarországon is a kevésbé fejlett európai országok árszintjét, s csak ezután képzelhető el az árcsökkenés, valamikor 2010 tájékán.

A lakossági fogyasztás szerkezetének átalakulása is természetes velejárója a fejlődésnek. A mai életmód mellett jövedelmének igen jelentős hányadát fordítja a lakosság élelmiszerre és élvezeti cikkekre, amit nemcsak az árak indokolnak, de a korszerűtlen táplálkozás is. Éppen emiatt csekély a kiadási szerkezet rugalmassága, a tartalékokat a fogyasztók nem a legnagyobb kiadásban keresik, hanem más szükségletek kielégítésének drágulását okolják pénzgazdálkodásuk nehézségeiért.

Az 1996. és 1997. évi többszöri, kisebb mértékű energiaáremelések hatását a lakosság a gazdaságban bekövetkező kedvező vagy kedvezőtlen változásoktól függően viseli el és reagál azokra. A becsléseknél ezért a lehetséges reakciók több változatával kell számolni.

A mai viszonyok között a múltbeli adatok alapján valamilyen tendenciák előrevetítése bármilyen matematikai, statisztikai apparátussal, félrevezető lehet. Jobbnak tűnik a józan becslés, az emberi magatartás és

néhány objektív kapaszkodó figyelembevételével. Néhány lehetséges változat:

- az energiaárak további emelkedésére a fogyasztási szerkezet átalakításával válaszol a lakosság,
- az energiaárak további emelkedésére a megtakarítások csökkentésével válaszol a lakosság,
- az energiaárak további emelkedése miatt a kényelmes, de költséges fűtésű lakásokat eladják, elcserélik kevésbé költségesen fűthetőre,
- az energiaárak további emelkedésével növekszik a nemfizetők aránya, a szolgáltatók kinnlévősége megsokszorozódik.

Mind a négy forgatókönyv bekövetkezésének van valószínűsége. Talán mégis a legvalószínűbbnek az látszik, hogy még a felsorolt négy változatnál is több formában kísérli meg a lakosság korábbi életmódja fenntartását, vagy átalakítását, lemondva néhány nem alapszükségletnek ítélt fogyasztásról, mint a turizmus, szórakozás, kultúra, családi, baráti összejövetelek, divatos öltözködés. És a több gyermek.

A magyar lakosság túlélési képessége nem mindennapos. Paradoxonnak mondhatjuk például azt, ahogyan az elmúlt 5-6 évben a romló létfeltételek, infláció és munkanélküliség mellett gyarapodott a lakosság tartósfogyasztási cikk állománya. Csak néhány legfontosabbat emelünk ki azok közül, amelyek akár nélkülözhetőnek vagy helyettesíthetőnek is mondhatók. *(7. tábla)*

7. tábla: Néhány tartós fogyasztási cikk 100 háztartásra jutó állománya 1995 és 1996-ban. (darab)

Megnevezés	1995	1996	1. jövedelmi decilis 1995-ben
Mélyhűtőláda	55	65	29
Automata mosógép	37	46	22
Mikrohullámú sütő	20	26	9
Videomagnó	33	43	25
Mosogatógép	0	2	0
CD-lemezjátszó	5	10	4
Videokamera	1	3	2
Személyi számítógép	6	9	3
Rádiótelefon	1	4	1
Színes tévé	83	83	62
Gépkocsi	35	41	15

Forrás: KSH. im. 16–17. old. és saját kutatás, 1996. július.

Ezek a mutatók ÁTLAGOK, ezek mögött eltűnnek a különbségek. Ez igaz, azonban az a puszta tény, hogy szinte minden termékből gyarapodott az állomány 3-10 százalékponttal, mégis arra enged következtetni, hogy a lakosság adott hányadának prioritásait nem zavarják az energiaáremelések.

A másik véglet természetesen a legkisebb jövedelműek csoportja, ahol az állomány kisebb és a gyarapodás is viszonylagos. Az egy főre jutó éves jövedelem ebben a decilisben 77.730 forint a 189.984 forintos átlaggal szemben, és a családnagyság 3,7 fő az átlagos 2,7 -tel szemben. Az összes nettó jövedelem tehát:

az 1. decilisben 287.601 forint évente,
az átlag pedig: 512.957 forint évente.

Az egy főre jutó nettó jövedelemnél az átlagtól való eltérés 60 %, ami a családi összes nettó jövedelemmel számolva 56 %-ra mérséklődik. Az eltérés nagyságrendje tehát nem változik, de visszautalunk arra a korábbi megjegyzésünkre, hogy a háztartások nem az egy főre jutó jövedelemmel kalkulálnak, hanem a tényleges pénz mennyiségével.

Ami a felvázolt 4 lehetőség bekövetkezésének valószínűségét illeti, csak néhány becslésre lehet vállalkozni.

1. A fogyasztási szerkezet átalakítása a tartalékok keresésével, a mai kiadási csoportok arányainak módosításával lehetséges, másrészről bizonyos kiadások elhagyásával. Hozzá kell tennünk, nagyon differenciáltan, mert a már ma nagyobb jövedelműeket a mai energiaárak megkétszereződése sem hozná zavarba. Természetesen nem ennek a csoportnak a fizetőképességével kell számolni az újabb áremeléseknél, és azzal sem, hogy ez a szegmentum lesz kénytelen újragondolni kiadásait.

A kiadási szerkezetben tartalékokat legfeljebb az élvezeti cikkek és az egyéb fogyasztási cikkek csoportjában tételezhetünk fel, bár a táplálkozási struktúra korszerűsödése, mindenek előtt a kevesebb kalória fogyasztása is felszabadíthatna valamit a kiadásokból. A fogyasztási szerkezet változtatására viszont az iskolázottabb, tudatosabb és egészséges életmódot előnyben részesítők vállalkoznak önként, vagyis azok, akik az energiaárakat is meg tudják fizetni.

A szegényebb rétegek ma még nincsenek felkészítve annak elfogadására, hogy az egészségesebb táplálkozás a korábban „jó falatoknak" ítélt ételekről való lemondást csak részben jelenti.

2. *A megtakarítási magatartásban* történő negatív változásnak csak azoknál a csoportoknál van esélye, amelyek az elmúlt évek változásai miatt teljesen elszegényedtek. Ezek aránya a lakosságon belül pontosan nem becsülhető, mert általában kimaradnak minden adatgyüjtésből is.

Másrészről azonban saját kutatásaink és a lakossági megtakarítások állománya is azt mutatják, hogy a takarékos magatartás nem változott, a megtakarításokat a lakosság szegényebb rétegei sem élik fel.

A megtakarítások tehát nem tekinthetők a növekvő energiakiadások fedezetének, bár átemenetileg nem zárhatók ki.

3. *A lakások cseréjével* talán nagyobb valószínűséggel lehet számolni. A kb. 600 ezer távfűtéses panellakás, ahol a melegvíz is drágábban vehető igénybe, mint az egyéni megoldások esetében, elképzelhető, hogy előbb-utóbb legalább részben megjelenik a kínálatban.

A probléma azonban inkább az lehet, hogy mit vásárolhat, vagy mire cserélhet a panel-lakó, és kinek tudja értékesíteni a magas fenntartási költségek miatt a lakását!?

Az ingatlanpiac újabb jelenségeként értékelik a szakemberek a fővárosi népesség jelentős - közel 9%-os - csökkenését az elmúlt alig 1-2 évben, ami mögött az agglomerációba való kiköltözést jelölik meg döntő okként.

Azzal is számolni kell azonban, hogy a háztartások száma a demográfiai előrejelzések szerint (Csernák Józsefné: A családok és háztartások előreszámítása 1986–2021. Népességtudományi Kutató Intézet. Kutatási Jelentései. 35. KSH. 1988/2.) tovább csökken, 5 évenként kb. 10 ezerrel, ezzel párhuzamosan a 100 háztartásra jutó személyek száma a mai 269,3 főről 263,9 főre csökken. A csökkenés nem szignifikáns, de azért azt jelentheti, hogy az egyedülállók száma a mai 796,5 ezerről 893,7 ezerre nő, vagyis a kisebb lakások iránt növekedhetnek az igények. Ez pedig piacképessé teheti a kisebb panel lakásokat legalábbis átmentileg.

Ma még nem mérhető fel, milyen negatív hatásokkal jár az elkövetkező években a panel lakások magántulajdonba adásának ténye, de különösen a távfűtés szolgáltatói kerülhetnek nagyon nehéz helyzetbe.

4. *Az igénybevett szolgáltatások számláinak ki nem fizetésével* eddig is sok háztartás élt, a szolgáltatók kimutatásai, de a célvizsgálatok szerint is. A célvizsgálatok azt mutatják, hogy fizetési nehézségek esetén a villanyszámla kiegyenlítése marad el először. A következő rangsort kaptuk 1996-ban. *(8. tábla)*

Becsléseink szerint ezek a sorrendek a villamosenergia számlák várható kiegyenlítésére (ez volt a célvizsgálat témája) csak akkor lehetnek hatással ha:

- jelentősen megdrágul a gáz, a víz vagy a fűtés,
- a napi szükségleti cikkek ára az inflációt meghaladó mértékben emelkedik,
- a munkanélküliek aránya a mai szintet meghaladja és
- a villamosenergia áremelése folyamatossá válik.

8. tábla

Szolgáltatás	1996	1995
1. villamosenergia	1	1
2. gáz	2	2
3. fűtés	3	4
4. víz és csatorna	4	3

A felsoroltak megváltozott környezeti feltételeket jelentenek, amelyek között alig jelezhető előre a lakossági magatartás. Az elmúlt években vált a lakosság elszegényedőnek vélt rétegei körében gyakorivá a közüzemi számlák fizetésének elhanyagolása. Nyilvánvaló, hogy az a csoport, amelyet a rosszul vagy egyáltalán nem fizetők közé kell sorolnunk, nem homogén és távolról sem csak a pénzhiány magyarázza viselkedésüket. A korábbi fizetési fegyelem visszatéréséhez hosszú út vezet, amihez segítséget nem a támogatások, hanem a diszponzibilis jövedelmek és a létbiztonság javulása adhatnak.

Szerzőnk egyetemi tanár, BKE

magyar
műhely

Az 1962-ben Párizsban alapított folyóirat a kortárs avantgárd irodalom, zene, képző- és médiaművészet legújabb eredményeit mutatja be.

Megjelenik negyedévente.

Megrendelhető a kiadó címén:

1027 Budapest, Csalogány utca 3/c.
E-mail: sxs@ludens.elte.hu

Előfizetési díj: 1200,- Ft/év.